

Pojam razlika/različitost zajedno sa srodnim pojmovima kao što su: raznovrsnost, raznorodnost, varijetet, diverzitet, heterogenost, pluralizam, multikulturalizam, internacionalizam, danas su veoma popularni termini koji se široko koriste da bi opisali i potvrdili sveprisutno mnoštvo i mešavinu brojnih kultura, nacija i religija na zemaljskoj kugli, iz kojih prirodno proizilaze različita razmišljanja, stavovi i emocije. Međutim, koliko god da se društvo razvija, napreduje i uči, i dalje se neke teme teško prihvataju i razumevaju i uvek je neophodno iznova i sve više o tome razgovarati i na tome insistirati. Bez obzira na to što smo zakoračili u 21. vek i dalje smo, čini se, kao vrsta nezreli i nespremni za neke stvari. Razlike, odnosno prihvatanje i poštovanje razlika i različitosti su upravo jedna od tih stvari, veliko iskušenje koje nam se sve više upliće u svakodnevne živote i od čijeg nam pozitivnog rešenja možda zavise budućnost i opstanak.

Zahvaljujući konstantnom napretku na poljima nauke, tehnike i telekomunikacija mnoge stvari i saznanja postala su vidljivija i dostupnija za običnog čoveka, ljudi su postali pokretljiviji, češće putuju i sele se, stvarajući kulturne mešavine, šarenolikost u kojoj iskrsava široki i raznoliki spektar različitih mogućnosti. Upravo ti ljudi sa različitih kulturnih i geografskih područja, koji se konstantno susreću u realnom ili virtuelnom prostoru, dovode u pitanje uvrežene istorijske definicije i nametnuta geografska ograničenja. Razlike/različitosti sa svojim sinonimima mogu se upotrebiti i pri opisivanju pojava i tokova koji su u poslednjih tridesetak godina uticali na transformaciju umetnosti, i u teoriji i u praksi, unutar ovakvog sveta koji se pred našim očima sve brže i brže menja. Novi pokreti u teoriji umetnosti poput feminizma, postkolonijalizma, multikulturalizma i drugih, značajno su uticali na proširivanje i preispitivanje tema i uloga u umetnosti uključujući raznovrsnost/različitost kao bitan momenat u razvoju istorije umetnosti. Tako su od nekog vremena u istoriju umetnosti uključene i žene umetnici, umetnici crnci, umetnici iz Azije, Afrike, istočne Evrope i svih delova sveta kojima je do skoro ulaz u zvaničnu istoriju umetnosti bio nemoguć, kao i različite, dotad gotovo nepostojeće teme ženskih, etničkih, verskih, društveno-političkih pitanja, pitanja seksualne orijentacije, pitanja tela koja sa svoje strane razmatraju širok spektar tema od problematizovanja različitih shvatanja telesne lepote do istraživanja različitih oboljenja uslovljenih savremenim životom, teme invaliditeta, teme seksualnog zadovoljstva, seksa i nasilja, pa sve do teme postljudskih tela i transformacije čoveka u kiborga, zatim pitanja nasilja u porodici i nasilja uopšte,

pitanja ekologije i zaštite životne sredine, pitanja prostora i vremena, i u poslednje vreme sve više pitanja nauke i dobrobiti i opravdanosti naučnih dostignuća. Sve moguće teme i pitanja savremenog života predmet su istraživanja savremenih umetnika oslobođenih tabua i predrasuda iz prošlosti, a sama promena u tematici praćena je i promenama u realizaciji umetničkih dela, pa savremena umetnost sebe ne ograničava na tradicionalne likovne discipline, već slobodno koristi sve dostupne vizuelne, zvučne, taktilne, prostorne i druge mogućnosti, kao i saznanja, ne samo iz sebi donekle srodnih društvenih disciplina, već i iz drugih neumetničkih oblasti poput nauke, tehnike, medicine, ekologije, itd.

Sa druge strane, ekonomija i neoliberalni kapitalizam teže da sve standardizuju i uniformišu. Zbog neprihvatanja razlika tokom vremena su uništeni ili su nestali mnogi narodi, mnoge religije i različiti pokreti, vođeni su mnogi ratovi i krvave borbe, pobijeni su mnogi ljudi – drugačiji, neistomišljenici. I danas kapital i svetska ekonomija konstantno koriste ovo neprihvatanje razlika raspirujući verske, rasne i nacionalne mržnje, izazivajući ratove da bi pribavljali sopstvenu korist. Jer moral, zdrav razum, osećanja nepoznati su za ekonomiju, kapital, politiku i sve one društvene formacije koje su na prvom mestu vođene nekim interesom slepim za opšteljusku dobrobit. Čini se da nije više stvar u tome da čovek danas nešto ne zna ili da mu nije jasno, već da svesno ignoriše činjenice koje mu nisu u interesu prilikom ostvarivanja nekih ličnih, sebičnih ambicija. Umetnost, zajedno sa nekim pokretima poput ekologa, pripadnika određenih manjinskih zajednica, feministkinja i sl. pokušava tome da se suprotstavi, ali u okviru svakodnevnih dešavanja nameće se pitanje da li ovi pokreti stvarno teže tome da menjaju stvari ili u nekom neobjašnjivom sporazumu sa društveno-ekonomskim strukturama samo održavaju status quo? Mikelandelo Pistoletto u manifestu „Love Difference” (Voleti razlike) iz 2002. godine smatra da se kurs svetske politike ne sme ostaviti samo logici ekonomske spekulacije, već da politika i ekonomija moraju biti inspirisane novim načinom razmišljanja koje će nastati u prostoru kreativne laboratorije socijalno angažovane umetnosti koju on predlaže svojim projektom. „Love Difference” je pokret koji kombinuje univerzalnost umetnosti sa idejom političke transnacionalnosti, koji se fokusirao prvenstveno na probleme mediteranskog regiona, ali u kojem se mogu ogledati problemi globalnog društva. Ranije, u manifestu „Progetto Arte” (Projekat umetnosti) iz 1994. godine Pistoletto razmatrajući globalnu situaciju u nadolasku novog milenijuma, na sličan način zasniva svoj projekat na ideji da je umetnost najsenzitivniji i najkompletniji izraz ljudskih misli i smatra da je došlo vreme da umetnici preuzmu odgovornost uspostavljanja veza između svih ljudskih aktivnosti, od ekonomije do politike, od nauke do religije, od edukacije do ponašanja, odnosno između svih oblasti koje čine jedno društvo. Suštinski, Pistoletto je ubeđen da se civilizacija ne može više razumevati

u okvirima jasno definisanih teritorija, već da je neophodno gledište koje će svet posmatrati kao globalnu civilizaciju. U tom smislu je definisan moto, u slobodnom prevodu „eliminirati razdaljine, sačuvati razlike”.

Na temu „Razlike”, prvo što mi je došlo u misao je delo kineskog umetnika Cai Guo-Qiang-a „Cultural Melting Bath”, što bi u slobodnom prevodu moglo značiti „Kulturno sjedinjavanje”, koje u nastavku ima i podnaslov „Projekat za 20. vek”. U pitanju je instalacija koja uključuje kineske Taihu stene poredane po feng-šui principima, koji simbolišu revitalizujuću energiju, koren banian/banjanovog drveta koje je najkarakterističnije za Indiju i područje Azije, a koje se u indijskoj religiji smatra neuništivim drvetom čije je korenje okrenuto na gore, a granje na dole, čineći jedan neobičan splet simboličnog značenja, zatim žive ptice, transparentno platno i đakuzi u zapadnjačkom stilu sa hidroterapeutskim mlazom, u kojem je voda za kupanje pomešana sa pet vrsta kineskog medicinskog bilja. Delo je izlagano na brojnim lokacijama, između ostalog i u Queens Museum u Njujorku 1997. godine, i poziva posetioce koji pristižu iz svih delova sveta da se kupaju zajedno. Svoju instalaciju umetnik doživljava kao simbol terapeutskog kulturnog prožimanja, pružajući mogućnost posetiocima da se relaksiraju u samom umetničkom delu. Instalacija koja je sačinjena od različitih predmeta poreklom iz različitih delova sveta koji u sebi nose različita značenja specifična za svoje poreklo, a koja poziva ljude iz svih delova sveta, različitih nacionalnosti, vere i životnih ubeđenja da se kupaju i relaksiraju zajedno u umetničkom delu, može se zaista doživeti kao simboličan čin u kojem umetnost može biti pokretač i primer prevazilaženja granica i pronalaženja načina za prihvatanje i uživanje u razlikama. Cai Guo-Qiang jedan je od istaknutih savremenih umetnika koji može biti primer internacionalnog umetnika, kosmopolite, koji je rođen u kineskoj provinciji, studirao u Šangaju i Tokiju, preselio se u Njujork, a danas radi širom sveta. Njegova umetnost podrazumeva dela velikih dimenzija – crteže, instalacije, performanse, a od materijala radi uglavnom sa, za umetnost nestandardnim materijalima: barutom, vatrometom i kineskom biljnom medicinom, čija efemernost je često u suprotnosti sa komercijalizovanim artefaktima naklonjenim sistemom umetnosti. Cai Guo-Qiang izveo je vatromet koji je oduševio sve one koji su pratili otvaranje Olimpijskih igara u Pekingu 2008. godine, što opet nosi simbolično značenje, jer i same Olimpijske igre i olimpijski krugovi upravo neguju različitost među ljudima.

U kojoj meri je tema razlika aktuelna govori i to da je za izložbu ovogodišnjeg venecijanskog Bijenala odabran naziv „Illuminazioni” koji u svom naslovu spaja dve reči „svetlost” i „nacije”, a Bice Curiger, kustos ove izložbe objašnjava da „umetnost nudi mogućnost za istraživanje novih formi „zajedništva” i predlaže različitosti i afinitete koji mogu služiti kao modeli za budućnost”. Samo venecijansko Bijenale i

jeste izložba na kojoj se promovise poštovanje i negovanje razlika među umetnicima iz različitih kulturnih i geografskih područja.

Ali, prihvatanje razlika jeste obično, svakodnevno pitanje. Koliko god se na ovoj temi insistiralo u globalnim razmerama, u običnom životu ljudi često je prisutan strah i nerazumevanje različitosti. Običan čovek u običnom životu teško prihvata razlike među ljudima u bilo kom obliku – razlike u poreklu, veri, vaspitanju, kulturi, obrazovanju, bogatstvu, načinu života, navikama, životnim principima ili političkim stavovima. Prihvatanje razlika jeste sveobuhvatni projekat za 21. vek, projekat koji se odnosi na sve sfere ljudskog delovanja, kako u opštem, tako i u svakom pojedinačnom slučaju. Teorija esencijalista i raznih drugih pokreta koji su insistirali na jednoobraznosti i istomišljenju danas su davno napuštena prošlost, a prihvatanje različitosti jeste veliko iskušenje za čoveka današnjice i budućnosti.

Projekat „Razlike” Akademije umetnosti iz Novog Sada nastao 2005. godine, u kojem učestvuju studenti i profesori ove akademije, doprinos je ovoj značajnoj temi. Inspirisan Pistoletovim projektom „Voleti razlike” a osnovna ideja je da profesori i studenti zajedno istražuju socijalne, ekonomske, kulturne i političke vrednosti „razlika”. Multikulturalnost Vojvodine, pa i Srbije uopšte, političko-ekonomska kriza koja već decenijama vlada u zemlji, različite političke, nacionalne, verske i druge netrpeljivosti zaista stavljaju pitanja prihvatanja razlika i tolerancije u suštinske, egzistencijalne probleme ovih prostora sa kojima se na prvom mestu mladi ljudi što pre moraju suočiti. Projekat „Razlike” teži da umetnost shvata u svom savremenom obliku, bez tradicionalnih podela i ograničenja u interdisciplinarnoj, eksperimentalnoj interakciji svih departmana na akademiji, interakciji studenata i profesora, kao i interakciji umetnika i prostora/okruženja. U skladu sa ovom idejom, često se koriste nestandardni materijali, često se izlaže u vangalerijskim prostorima, a umetnost u interakciji sa društvom i svakodnevnim životom postaje predmet uzbudljivih diskusija i umetničkih razmatranja.

Možda ideja da umetnost bude vodilja u transformaciji društva jeste utopijska, ali činjenica je da je ono što je suštinski predstavljalo neki period tokom istorije na prvom mestu vidljivo u umetničkim delima, ali i da je umetnost često (zlo) upotrebljavana da bi politika ostvarivala svoje ciljeve. Tako da nikako ne smemo zanemariti snagu koju umetnost ima u društvenim i političkim događanjima. Pitanje je samo koliko je društvo zaista zrelo i sposobno da prihvati ono što joj umetnost nudi? Iako je Cai Guo-Qiang svoj projekat relaksacije u kulturnom prožimanju naslovio kao projekat za 20. vek, bio bi veliki uspeh kada bi projekat razlika čovečanstvo prihvatilo i do kraja 21. veka.